

ОСНОВНІ МЕТОДИ НАВЧАННЯ У ФОРМУВАННІ РИТОРИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ У ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН

BASIC TEACHING METHODS IN THE FORMATION OF RHETORICAL COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE IN THE PROCESS OF STUDYING LINGUISTIC DISCIPLINES

У статті конкретизовано поняття «педагогічна технологія», розглянуто технологію формування риторичної компетентності як сукупність форм, методів, прийомів і засобів передачі досвіду, а також технологічне оснащення цього процесу за допомогою покрокового алгоритму. Обґрунтовано тлумачення поняття «педагогічні умови» як сукупність необхідних заходів, що сприяють успішності формування риторичної компетентності майбутнього вчителя української мови та літератури.

Розглянуто комплекс взаємопов'язаних педагогічних умов, реалізація яких сприятиме підвищенню рівня сформованості компонентів риторичної компетентності майбутнього вчителя: перша умова – створення рефлексивного середовища; друга умова – педагогічне сприяння входженню у риторичну ситуацію; третя умова – розробка спецкурсу, зміст якого структурується у відповідному логічному ланцюжку; четверта умова – розробка комплексу риторичних ситуацій. Траєкторію наукового пошуку скеровано на дефініції «інтерактивні методи навчання», а їх основні класифікації – на групи за відповідними критеріями.

Доведено важливість використання у процесі вивчення мовознавчих дисциплін при підготовці майбутніх вчителів української мови та літератури специфічних методів риторичних вправ, методу ситуаційного аналізу, риторичного аналізу тексту, аналізу риторичного мовлення, методу риторичних задач, методу імпровізаційних завдань, мета якого – залучення студентів до спонтанних виступів перед аудиторією.

За підсумками пошуку представлені кроки технології формування риторичної компетентності, які змістовно доповнюються педагогічними умовами і прийомами, що сприяють успішності та ефективності функціонування такого процесу. Наголошено, що дидактичний інструментарій (методи, прийоми, форми навчання) у процесі реалізації програми навчання необхідно використовувати із поступовим ускладненням комунікативного й риторичного наповнення змісту навчання з урахуванням вікових та індивідуальних психічних особливостей майбутніх вчителів української мови та літератури.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробленні системи вправ і завдань для формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури з метою їх використання під час курсів «Сучасна українська літературна мова», «Орфоепічний і комунікативний тренінг», «Практична стилістика і культура мовлення».

Ключові слова: педагогічна технологія, технологія формування, методи формування риторичної компетентності, педа-

гогічні умови, специфічні методи, інтерактивні методи.

The article specifies the concept of “pedagogical technology”, considers the technology of formation of rhetorical competence as a set of forms, methods, techniques and means of transferring experience, as well as technological equipment of this process using a step-by-step algorithm. The interpretation of the concept of “pedagogical conditions” as a set of necessary measures that contribute to the success of the formation of rhetorical competence of the future teacher of Ukrainian language and literature is substantiated.

A set of interrelated pedagogical conditions is considered, the implementation of which will increase the level of formation of the components of the future teacher rhetorical competence: the first condition – the creation of a reflective environment; the second condition – pedagogical assistance in entering a rhetorical situation; the third condition – the development of a special course, the content of which is structured in the appropriate logical chain; the fourth condition is the development of a set of rhetorical situations. The trajectory of scientific research is directed to the definition of “interactive teaching methods” and their main classifications into groups according to the relevant criteria.

The importance of using specific methods in the study of linguistic disciplines in the training of future teachers of Ukrainian language and literature – rhetorical exercises, method of situational analysis, rhetorical analysis of text, analysis of rhetorical speech, method of rhetorical tasks, method of improvisational tasks, the purpose of which is to involve students in spontaneous performances in front of the audience.

According to the results of the search, the steps of the technology of formation of rhetorical competence are presented, which are substantially supplemented by pedagogical conditions and techniques that contribute to the success and efficiency of the functioning of this process. It is emphasized that didactic tools (methods, techniques, forms of teaching) in the implementation of the curriculum are expected to be used with the gradual complication of communicative and rhetorical content of education, taking into account age and individual mental characteristics of future teachers of Ukrainian language and literature.

We see the prospect of further research in the developed systems of exercises and tasks for the formation of rhetorical competence of future teachers of Ukrainian language and literature in order to use them during the courses “Modern Ukrainian literary language”, “Orthoepic and communicative training”, “Practical stylistics and culture of speech”.

Key words: pedagogical technology, technology of formation, methods of formation of rhetorical competence, pedagogical conditions, specific methods, interactive methods.

УДК 811.161.2(07)
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2021/31-2.4>

Горобець С.І.,
керівник навчального відділу
Інституту філології
Київського університету
імені Бориса Грінченка

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Особливого значення набуває проблема професійної підготовки майбутніх вчителів української мови та літератури, яка в освітньому процесі закладу вищої освіти включає цілісну систему розвитку професійно значущих вмінь і навичок методичної грамотності й риторичної компетентності. Викладач закладу має відповідно реагувати на цей запит і в процесі викладання використовувати ефективний дидактичний інструментарій (методи, прийоми, форми навчання); розробити технологію формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури в процесі вивчення мовознавчих дисциплін. Нині поняття «педагогічна технологія» міцно увійшло в теорію і практику наукової освіти, але поки що залишається неясним його місце і взаємозв'язок у термінологічному полі педагогіки.

Наведемо кілька визначень педагогічної технології, усталених в сучасній науці.

1. Педагогічна технологія визначається як проєкт і реалізація системи послідовного розгортання педагогічної діяльності, спрямованої на досягнення цілей освіти та розвитку особистості студента.

2. Педагогічна технологія є областю дослідження теорії і практики (в рамках системи освіти), яка має зв'язки з усіма сторонами організації педагогічної системи для досягнення специфічних і потенційно відтворюваних педагогічних результатів.

3. Під педагогічною технологією також розуміють систематичний метод планування, застосування та оцінювання всього освітнього процесу і засвоєння знань шляхом обліку людських і технічних ресурсів і взаємодії між ними для досягнення більш ефективної форми освіти.

Суть усіх цих формулювань зводиться до ідей про те, що педагогічна технологія є плануванням і застосуванням в рамках освіти системи засобів для отримання необхідного результату.

Аналіз численних наукових джерел дозволив визначити педагогічну технологію як сукупність форм, методів, прийомів і засобів передачі соціального досвіду, а також технічне оснащення цього процесу [1, с. 20]. У цьому визначенні проглядається позиціонування до сукупності певних прийомів і методів, приналежність її до педагогічних процесів, що дозволяє говорити про можливість розробки технології формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури.

Беручи до уваги сказане вище, можна стверджувати, що педагогічна технологія формування риторичної компетентності майбутнього вчителя позначає технологічно розроблену педагогічну систему, у якій є місце для проєктування процесу, виділення і застосування сукупності методів і при-

йомів, які забезпечують ефективність процесу для досягнення очікуваного результату.

Важливим є використання спеціальних (специфічних) методів навчання, спрямованих на оволодіння майбутніми вчителями-словесниками практичними комунікативними й риторичними вміннями. З огляду на це проблема формування риторичної компетентності майбутнього вчителя української мови та літератури є актуальною, що пояснюється зростаючою потребою суспільства в умінні вправно володіти словом, виявляти у слові себе, культуру мови та мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Результати дослідження в галузі розробки методів навчання у формуванні риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури у процесі вивчення мовознавчих дисциплін вивчали лінгвісти Н. Бабич, О. Волкова, Л. Мацько, В. Русанівський, Л. Струганець, С. Єрмоленко; лінгводидакти – О. Біляєв, М. Вашуленко, Н. Голуб, Т. Ладиженська, Т. Симоненко), деякі науковці визначили актуальність пошуку нових підходів до вирішення проблеми формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури шляхом використання різних методів навчання.

Науковці З. Бакум, О. Горошкіна, Н. Дика, О. Караман, С. Караман, О. Кучерук, С. Омельчук, Н. Остапенко, М. Пентиліук, Л. Попова, І. Хом'як та інші обґрунтували, що ефективність організації навчання української мови у вищій школі залежить від умотивованого відбору дидактичного інструментарію, зокрема форм, методів і засобів навчання, проблема оптимального добору яких не нова в сучасній лінгводидактиці.

Мета статті – обґрунтувати актуальність формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури через використання методів навчання.

Виклад основного матеріалу. Предметом нашого дослідження є формування риторичної компетентності майбутнього вчителя, і перед нами постає необхідність розкриття сутності та змісту цього поняття. Близькими за значенням до риторичної компетентності є поняття «педагогічна риторика», «культура мови», «культура мовлення», але ці поняття не тотожні. Відмінними характеристиками педагогічної риторики є такі істотні ознаки:

- педагогічне красномовство – засіб вирішення освітніх завдань;
- педагогічна риторика, яка реалізує свої освітні функції в однорідній за своїм складом групі;
- не носить публічного характеру, а має ексклюзивну дидактичну спрямованість;
- головним критерієм ефективності педагогічної риторики є рівень освоєння освітньої інформації здобувачами освіти;

– педагогічна риторика пов'язана з такими професійними компетентностями як когнітивна, психологічна та комунікативна.

Культура мови – це сукупність красномовства, чіткого дотримання норм літературної мови, які виключають ненормативну лексику, активну протидію вживанню чужих слів, виховання у студентів потреби дбайливого ставлення до чистоти мови [2, с. 82]. Культура мовлення включає не лише дотримання норм на всіх вищезгаданих рівнях, а ще й мовленнєву майстерність того, хто говорить або пише. Тому можна зробити висновок, що між педагогічною риторикою, культурою мови та культурою мовлення існує тісний зв'язок і всі вони впливають на формування риторичної компетентності.

Н. Голуб виділяє такі складники риторичної компетентності як когнітивний, практико-діяльнісний, особистісний. Когнітивний компонент включає такі складники риторичної компетентності: знання поняття «риторика», зв'язок риторики і культури, поняття про мовленнєву діяльність, знання риторичних засобів, розуміння задуму мовлення, риторичної рефлексії. Ефективним буде використання методів пояснення, бесіди (евристичної, аналітико-синтетичної, підготовчої), спостереження над мовою, роботи з підручником, проблемних методів навчання, методів роботи із текстом.

Практико-діяльнісний компонент включає такі вміння: правильно визначити якісний склад риторичної ситуації, розгорнути тему виступу з проблеми, розташовувати мовні ідеї в риторичній ситуації, вибудовувати дії в риторичній ситуації, здійснювати рефлексію. Доцільним буде використання методу вправ: вправи на текстовій основі (дотекстові, текстові, післятекстові), когнітивні вправи (на зіставлення й порівняння, абстрагування, класифікацію, аналіз), конструктивні (на трансформацію, редагування, переклад, адаптацію до сприйняття студентами), комунікативно-творчі вправи (репродуктивні, респонсивні, описові, композиційні, ініціативні, дискусивні); метод проектів (дослідницькі, інформаційні, творчі, практико орієнтовані); метод лінгвістичної гри.

Особистісний компонент передбачає розуміння значущості риторичної культури, усвідомлення власної потреби у створенні риторичної події, потребу в удосконаленні риторичних знань, контролі. Цей компонент можна реалізовувати під час виконання тестів на текстовій основі, написання текстів різних стилів і жанрів, взаємоперевірки письмових робіт.

Синтез цих компонентів виявляється в логічній побудові мовлення (звернення, формулювання теми, виклад, аргументація, альтернатива, звернення до почуттів), управлінні голосом (виразність, щирість тону, тон мови, співвідношення міміки і жестикуляції, лаконізм, емоційна насиченість) [2, с. 150]. Виділені компоненти риторичної ком-

петентії є підцілями в спільній меті формування риторичної компетентності майбутнього вчителя.

На думку Н. Голуб, породження хаосу в категорійному полі української лінгводидактики спричиняє практика синонімізації назв методів. Це стосується і методу проектів: проєкційний метод, метод проектів, метод проектування, метод проектної діяльності, метод проектного навчання, проектне навчання. Спостерігається тенденція до розмивання меж між основними дидактичними категоріями (у цьому контексті – «метод», «технологія», «форма»). Науковець зазначає, що в публікаціях нерідко є такі твердження: «Метод проектів – це одна із особистісно орієнтованих технологій», «Говорячи про метод проектів, ми матимемо на увазі технологію», «Такою технологією і є метод проектів», «Базовою технологією, яка підтримує компетентісно орієнтований підхід в освіті, є метод проектів», «Це форма організованої активності школярів», «Презентація проекту-вправи».

Аналіз змісту термінологічного поняття «педагогічна технологія» дає змогу констатувати, що в окремих формулюваннях спостерігається двозначність через вживання терміну «проект» в обґрунтуванні змістового наповнення поняття «педагогічна технологія», запропонованого сучасними педагогами, що підтверджує тенденцію до розмивання меж між основними дидактичними категоріями: технологія – метод; технологія – процес навчання; технологія – засіб вибору методів; технологія – проект, педагогічна діяльність.

Конкретизуємо визначення поняття «педагогічна технологія», подане у лінгводидактичній літературі:

– педагогічна технологія – системний метод планування, застосування й оцінювання всього процесу навчання й засвоєння знань шляхом обліку людських і технічних ресурсів і взаємодії між ними для досягнення найефективнішої форми навчання; закономірне функціонування системи «педагог – середовище – учень» у визначених умовах навчання» (Г. Селевко);

– педагогічна технологія – «комплекс, який складається із запланованих результатів, засобів оцінки для коригування та вибору оптимальних методів, прийомів навчання для конкретної ситуації, розробленого вчителем на цій основі набору моделей навчання. Це коригування системи планування результатів – блок мотивації та організації учнів – дія засобів навчання (процес навчання) – блок контролю якості засвоєння» (Л. Пироженко);

– педагогічна технологія – «це проект і реалізація системи послідовного розгортання педагогічної діяльності, спрямованої на виховання вільної відповідальної особистості як суб'єкта і проектувальника життя» (О. Пометун).

Обґрунтуванням розробки технології формування риторичної компетентності майбутнього

вчителя для нас стали такі загальнонаукові положення педагогічної технології:

- педагогічна технологія розробляється під конкретний педагогічний задум, в її основі лежить певна методологічна філософська позиція автора;

- технологічний ланцюжок педагогічних дій, операцій, комунікацій вибудовується відповідно до цільових установок, які мають форму конкретного результату;

- функціонування технології передбачає взаємопов'язану діяльність вчителя і учнів на договірній основі з урахуванням принципів індивідуалізації і диференціації, оптимальну реалізацію людських і технічних можливостей, використання діалогу, спілкування;

- поетапне планування і послідовне втілення елементів педагогічної технології повинні бути відтворені будь-яким педагогом, необхідно гарантувати досягнення планованих результатів усіма студентами;

- органічною частиною педагогічної технології є діагностичні процедури, зміст, критерії, показники та інструментарій вимірювання результатів діяльності [4, с. 150].

Можна сказати, що технологія формування риторичної компетентності майбутнього вчителя – це діяльність, яка максимально реалізує в собі високі закони навчання і забезпечує кінцеві результати, тобто сформованість когнітивного, практично-діяльнісного та особистісного компонентів. Технологічна характеристика процесу формування риторичної компетентності майбутнього вчителя передбачає певну алгоритмічну послідовність, змістовне наповнення якої забезпечує сукупність форм, методів і способів формування риторичних знань, риторичних умінь і особистісних орієнтацій.

Перший крок (початково-діагностичний) полягає у виявленні рівня сформованості риторичної компетентності майбутнього вчителя української мови та літератури, визначенні труднощів, з якими він стикається. Для реалізації цього кроку буде необхідно здійснити підбір критеріально-діагностичного інструментарію та здійснити визначення рівня і показників риторичної компетентності.

Другий крок (планово-прогностичний) включає розробку програми поетапного формування риторичної компетентності майбутнього вчителя і прогнозування результату цього процесу, підбір комплексу засобів і методів, прийомів формування культури мовлення і красномовства майбутнього вчителя.

Третій крок (процесуально-змістовний) є інтенсивно наповненим з точки зору технологічного забезпечення і створює педагогічні умови, які сприяють ефективності процесу формування риторичної компетентності майбутнього вчи-

теля. На цьому етапі передбачається застосування методу вправ, спрямованих на звільнення фонаційних шляхів, знаходження тону голосу, установку позиції звуку; вправ на усунення дефектів мовлення; відпрацювання «педагогічного мовчання» (розбір риторичних ситуацій); на «придбання щирості в риторичній ситуації».

Тренінгові вправи і практикуми сприяють особистісній включеності студентів у процес мислення і діяльності, що істотно підвищує ефективність формування риторичної компетентності, а саме досягається розвиток навичок постановки і вирішення проблем, здатність взаємодії і подолання рефлексивних бар'єрів, відбувається збагачення риторичного досвіду.

Оскільки стихійного наростання риторичної компетентності майбутнього вчителя не відбувається, провідним фактором у її формуванні стають спеціально створені педагогічні умови. У нашому дослідженні ми послуговуємося тлумаченням поняття «педагогічні умови» як сукупність необхідних заходів, що сприяють успішності формування риторичної компетентності майбутнього вчителя української мови та літератури. Комплекс педагогічних умов ми розглядаємо як сукупність взаємопов'язаних педагогічних умов, реалізація яких сприятиме підвищенню рівня сформованості компонентів риторичної компетентності майбутнього вчителя.

Перша умова – створення рефлексивного середовища, яке має основні ознаки системи: підпорядкованість усієї організації певній меті, структурованість, взаємозв'язок і взаємодія елементів. Структурно-функціональна характеристика рефлексивного середовища включає:

- 1) внутрішній «пласт»: наявність позитивного ставлення до майбутньої педагогічної діяльності; потреба в систематичній роботі над собою з розвитку педагогічної риторики; усвідомлення значущості рефлексії в педагогічній діяльності загалом і в риторичній ситуації зокрема;

- 2) зовнішній «пласт»: залучення студентів у риторичну ситуацію; створення атмосфери загальної зацікавленості; педагогічна підтримка студентів у просуванні від об'єктної позиції до суб'єктної [4].

Друга умова – педагогічне сприяння входженню в риторичну ситуацію, яке передбачає усвідомлення студентами таких позицій: Що я роблю? Що я зробив не так? У чому причина? Чому так вийшло? Що зробити для отримання результату?

Третя умова – розробка спецкурсу, зміст якого структурується в наступному логічному ланцюжку: теоретичний матеріал (історичний екскурс у проблему педагогічної риторики, сутність і зміст педагогічної риторики), практична частина (завдання комунікативно-творчого характеру, відпрацювання виразності мовлення, тональності, міміки і жестів у співвідношенні із заходом їх супроводу мови) [3].

Четверта умова – розробка комплексу риторичних ситуацій, зміст яких ранжується за компонентами риторичної компетентності і сприяє набуттю досвіду ефективного риторичного акту і культури мовлення.

Четвертий крок – проміжно-діагностичний, який має на меті виявлення компонентів риторичної компетентності, які потребують вдосконалення за допомогою ілюстративно-монографічного спостереження, яке передбачає вибудовування індивідуальної траєкторії просування студента від об'єктної позиції до суб'єктної в процесі оволодіння знаннями, вміннями риторичного складника і особистісним прийняттям її цінності та необхідності в процесі здійснення педагогічної діяльності.

П'ятий крок (корекційно-творчий) – складання індивідуальної рефлексивної карти й індивідуальної траєкторії розвитку «відсутньої» ланки у складі риторичної компетентності.

Шостий крок – підсумково-діагностичний, який визначає результативність цієї технології. Він дає виток нового циклу формування риторичної компетентності майбутнього вчителя української мови та літератури [4, с. 167].

Перед педагогами-лінгвістами стоїть складне завдання – визначити та впровадити у навчальний процес ефективні методи і прийоми, які сформулюють риторичну компетентність. Так, вміння виступати публічно можна виробити в собі під керівництвом викладача на практичних або семінарських заняттях, далеких від риторики як дисципліни. Студент готує виступ із доповіддю на задану тему. Завдання викладача – не лише оцінити змістовну сторону доповіді, а й дати оцінку студенту як оратору. До цієї діяльності доцільно залучити і студентів групи, які виступають слухачами. Для оцінки майстерності оратора необхідно підготувати оціночний аркуш, який містить параметри оцінювання. Критерії оцінювання можуть бути різними, але вони обов'язково повинні включати інформативність доповіді, логічність викладу матеріалу, взаємодію з аудиторією, грамотність мови, техніку мовлення. Значно урізноманітнюють оцінку формальні показники промови: дотримання часового ліміту, зовнішній вигляд оратора, самопрезентація, застосування невербальних засобів.

Важливо звернути увагу на те, що оратора оцінює не тільки викладач, скільки студентська аудиторія. Дуалізм подібної ситуації очевидний і виправданий. Аудиторія виносить оцінку оратору, вказує на недоліки, помічає позитивні сторони виступу, а оратор із поведінки аудиторії робить висновок про те, наскільки результативно виявилася обрана мовна тактика і наскільки точно розроблена стратегія впливу на слухачів.

Риторичні вміння відразу не виникають. Це тривалий і трудомісткий процес, пов'язаний із нескінченним відточуванням ораторської майстерності. Позитивні результати у формуванні риторичної ком-

петентності можливі тільки на основі тренувань і роботи над собою. Нині тренінгові методики є найрезультативнішими. Якщо студент буде вміло орієнтуватися в різних ситуаціях спілкування, проходити всі стадії спілкування, осмислено планувати етапи промови, грамотно працювати з літературою, адекватно реагувати на зауваження та коригування, аналізувати і систематизувати, то риторична компетентність, вибудована на базі вмінь, трансформується у стійкий навик. Спрямованість на формування навички – основа компетентнісного підходу до навчання.

Отримані на заняттях знання і вміння обов'язково повинні отримувати подальше практичне переосмислення при вивченні інших дисциплін. Спочатку студенту потрібно взяти за правило стежити за своєю мовою в аудиторії, помічаючи усі вдалі або невдалі прийоми і способи впливу на слухачів. Завдання усіх викладачів – здійснювати контроль зростання ораторських навичок та ефективності взаємодії зі слухачами із єдиних позицій з використанням однакових і узгоджених вимог. Останніми цілком можуть стати єдині вимоги до оцінки усних виступів і доповідей, прийняті в закладі освіти (зокрема, застосування типового оціночного листа, який відображає такі сторони ефективного виступу як логічність мови, її точність, доступність, виразність). Прозорість і одноманітність критеріїв оцінювання мовної сторони відповіді дозволить студенту вибудовувати власну траєкторію формування досвіду публічного виступу.

Серед традиційних методів навчання наголошуємо на важливості використання в процесі дослідно-експериментального навчання української мови описової та проблемної розповіді викладача, доказового (аргументаційного) пояснення, методу евристичної бесіди, методу спостереження за мовними й мовленнєвими одиницями та явищами, методу вправ.

Важливим напрямом удосконалення фахової підготовки майбутнього вчителя є використання інтерактивних методів навчання. Це дозволяє вирішити нагальні потреби у підготовці спеціаліста нового типу, адекватного вимогам сучасного суспільства, здатного шукати рішення у співпраці з колегами. Без широкого застосування діалогових методів у вищій професійній педагогічній освіті не можна досягти серйозних змін. У зв'язку з цим актуальним є вивчення можливості застосування в навчальному процесі сучасного закладу вищої освіти інтерактивних методів навчання.

Зупинимось на дефініції «інтерактивні методи навчання» – це взаємопов'язана спільна діяльність студентів і викладача, за якої всі учасники освітнього процесу взаємодіють один з одним, обмінюються інформацією, спільно вирішують проблеми, моделюють ситуації, занурюються в атмосферу співпраці зі спільного вирішення проблем. О. Січкарук пропонує розділити інтерактивні

методи на дві групи: 1) однією зі сторін спілкування виступає викладач, 2) спілкування відбувається між студентами. До першої групи вона включає лекції із включеними бесідами, дискусіями, проблемні лекції, семінари-обговорення, семінари «питання-відповідь», дискусії із провокаційними запитаннями, консультації (особливо при дистанційному навчанні), роботу через сайт-курс. До другої – бесіди, дискусії, круглі столи, «мозковий штурм», групове вирішення конкретних ситуацій, ділові, рольові та дидактичні ігри, бізнес-симуляції, проекти, панельні вправи.

О. Голубкова, І. Кефелі класифікують інтерактивні методи навчання на основі їх комунікативних функцій, розділяючи їх на три групи: дискусійні методи (діалог, групова дискусія, розбір і аналіз життєвих ситуацій), ігрові методи (дидактичні ігри, творчі ігри, у тому числі ділові, рольові ігри, організаційно-діяльні ігри, констрігри), психологічна група інтерактивних методів (сенситивний і комунікативний тренінг, емпатія). Важливим є використання спеціальних (специфічних) методів навчання, спрямованих на оволодіння студентами практичними комунікативними й риторичними вміннями.

Особливе місце в системі формування риторичної компетентності відведено методу ситуаційного аналізу, який передбачає оперування студентами предметними (передбачають виконання навчальних дій із мовним матеріалом з метою формування мовної компетентності) і комунікативними ситуаціями (ситуаціями стосунків, спрямованими на формування комунікативної компетентності) з опорою на усвідомлення школярами своєї поведінки на різних рівнях [8].

Риторичний аналіз передбачає врахування сутнісних складників мовленнєвої ситуації, що вимагає осмислення їх із позицій риторики, ступінь реалізації мовцями комунікативних завдань, міру ефективності й оптимальності мовлення. Специфічним різновидом риторичного аналізу тексту є аналіз публічного (риторичного) мовлення [4, с. 180]. Із риторичним аналізом безпосередньо пов'язаний метод риторичних задач, мета якого – навчання реалізації тексту. Додавши елемент змагальності до риторичної задачі, отримуємо риторичні ігри. Реалізація риторичних ігор передбачає наявність арбітрів із найбільш підготовлених учнів, завдання яких – визначення переможців змагання.

Із засвоєнням мовленнєвих жанрів та описаними методами пов'язаний метод імпровізаційних завдань, мета якого – залучення студентів до спонтанних виступів перед аудиторією. Метод використовуємо як навчальний і як засіб контролю сформованості риторичних умінь.

Основна частина розглянутих методів передбачає активну взаємодію студентів у процесі їх реалізації, наприклад, в імпровізаційних завданнях за умови монологічного виступу перед аудито-

рією одногрупників, виявляється в обов'язковому врахуванні активної позиції слухачів, в адресності риторичного мовлення, у реалізації пафосу мовця на умовах аудиторії.

Висновки. Таким чином, програмою формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови передбачено поетапне формування риторичних умінь у процесі інтеграції методологічних підходів, традиційних і специфічних методів навчання з дотриманням окреслених психолого-педагогічних умов. Дидактичний інструментарій (методи, прийоми, форми навчання) у процесі реалізації програми навчання необхідно використовувати з поступовим ускладненням комунікативного й риторичного наповнення змісту навчання з урахуванням вікових та індивідуальних психічних особливостей майбутніх вчителів української мови та літератури.

Перспективу подальшого дослідження вбачаємо у розробленні системи вправ і завдань для формування риторичної компетентності майбутніх вчителів української мови та літератури з метою їх використання під час курсів «Сучасна українська літературна мова», «Орфоепічний і комунікативний тренінг», «Практична стилістика і культура мовлення».

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Голуб Н. Ситуаційний метод на уроках української мови в школі. *Українська мова і література в школі*. 2013. № 7. С. 18–23.
2. Голуб Н.Б. Риторика у вищій школі : монографія. Черкаси : Брама-Україна, 2008. 400 с.
3. Дика Н., Глазова О. Організація проєктної діяльності учнів закладів загальної середньої освіти у процесі вивчення неологізмів. *Педагогічний процес: теорія і практика. Серія: Педагогіка*. 2019. №№ 3–4. С. 145–152.
4. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2004. 352 с.
5. Кучерук О. Система методів навчання української мови в основній школі: теорія і практика : монографія. Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. 420 с.
6. Пентиліук М. Формуючи риторичну особистість // *Українська мова й література в середніх школах, гімназіях, ліцеях і колежіумах*. 2008. № 5. С. 84–91.
7. Жиліяєва Ю. Метод проєктів і проєктна технологія в контексті загально-педагогічної підготовки вчителя. *Вісн. Житомир. держ. ун-ту ім. І. Франка*. 2009. № 44. С. 110–115.
8. Остапенко Н. Педагогічна технологія та технологічний підхід як лінгводидактична проблема. *Педагогічні науки : зб. наук. пр. Херсон : Вид-во ХДУ*. 2011. № 59. С. 76–79.
9. Пироженко Л. Проєкти в українській школі початку ХХ століття. Метод проєктів: традиції, перспективи, життєві результати. *Практико-зорієнтований збірник*. Київ : «Департамент», 2003. С. 488–489.
10. Пометун О., Пироженко Л. Інтерактивні технології навчання. *Відкритий урок*. 2003. №№ 3-4. С. 19–27.